

Dr. Gál Péter előadása Dunaszerdahelyen 2019. május 18-án az
 „ISTEN SZOLGÁJA: ESTERHÁZY JÁNOS – MEGEMLÉKEZŐ
 KONFERENCIA”
 keretében

**Párhuzamos elemek Krisztus passiójában, ókeresztény vértanúaktában
 és Esterházy János életáldozatában
 Vázlat a vértanság teológiájához**

Vizsgálódásomban azzal a fontos kérdéssel szeretnék foglalkozni: Gróf Esterházy János vértanúnak tekinthető-e keresztény értelemben? A válaszadást azzal szeretném megalapozni, hogy keresem a párhuzamokat a megváltás szenvedéstörténete, néhány ókeresztény vértanúságtörténet, valamint Esterházy János szenvedésének eseményei, jellemzői között.¹

A vértanúság mai fogalma azt jelöli, hogy valaki vérével, halálával tanúskodik valamilyen személy, érték, igazság mellett. Korunkban kitágult a vértanúság fogalmának használata. A köznyelvben egy politikai forrongásnak, egy autóbalesetnek, természeti katasztrófának „áldozatai” vannak, a háborúknak pedig „hősi halottjai” vannak, ugyanakkor mi magyarok beszélünk az „aradi vértanúkról”, viszont szó esett már bányászvidékeken a „bányászvértanúkról” is. Nem minden hősi halott vértanú. Le kell szögezni, hogy a vértanúság ősi keresztény fogalom, amely nem választható el a kinyilatkoztatástól.

„A vértanúság a hit igazsága melletti legnagyobb tanúságtétel; olyan tanúságot jelent, amely elmegy egészen a halálig...” – mondja a Katolikus Egyház Katekizmusa (KEK 2473). Az ógörög mártír (*martüsz*) fogalma egyszerűen *tanút* jelent. De az ősegyházban rögzült jelentése már egyszerűen és kizárólag a Jézus Krisztusért, a belé vetett hitért vállalt erőszakos halállal, a vérrel tett tanúskodás.²

Jézus Krisztus A VÉRTANÚ. Ő tanúskodni jött az Atyaisten szeretetéről: megtestesülésével, amelyben a „kiüresedés” (*kenószisz*; vö. Fil 2, 6 – 11), a „szolgai alakot öltött” szenvedékeny emberi élet már maga is megváltó szenvedés; tanúskodott tetteivel, csodáival, tanításával, majd szenvedésének és halálának vérontásával. *„Ezek a tettek, amelyeket végbeviszek, maguk tanúskodnak mellettem, hogy az Atya küldött.”* (Jn 5, 36)

¹ Előre bocsátom, hogy a jelen reflexióm erre a kérdésre bőven táplálkozik Molnár Imre munkásságából, aki írásaiban és előadásaiban már régóta elkezdte bemutatni Esterházy munkásságának keresztény áldozati jellegét, élettörténetének Jézus szenvedéseivel felfedezhető párhuzamait.

² Vö. *Biblikus Teológiai Szótár*, szerk. Xavier Léon-Dufour, Róma, 1974. 1416.

Lássuk a vértanúság jellemző hét elemét, ahogy azok feltűnnek Jézus Krisztus megváltói életművében, aztán néhány ókeresztény vértanúnál, és azt, hogy megtalálhatók-e ezek boldogemlékű gróf Esterházy János életében.

1. Az első jellemzője és alapja a vértanúságnak az **önátadás** a Mesternek, Jézusnak, illetve az Ő akaratának.

Az „alap – példa”, azaz Jézus töretlen önátadása az Atyának és az Ő akaratának a szinoptikusoknál, de főleg János evangéliumából karakteresen tűndöklik. A megtestesülésben már láthatóan realizálódik a második isteni személy önfelajánlása, átadottsága. Az öнкиüresítés (kenószis) gyönyörű himnusza (Fil 2, 6-11) elsősorban erről szól, de ez a kereszthalálban csúcsosodik ki: „*Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!*” (Lk 23, 46). Az Úr Jézus példáját az Egyház első vértanúja, Szent István önátadása pontosan követi: „*Uram Jézus, vedd magadhoz lelkemet!*” (ApCsel 7, 60b).

A vértanúság alapját és az első lépést a mártírhalál lehetősége felé tudatosan tették meg az első keresztények a jeruzsálemi-antiókhiai ősegyház tagjaitól kezdve az ókeresztény századok az első három században, amikor beiratkoztak a katekúmenek közé, s azután, amikor megkeresztelkedtek. A keresztség az első századokban a felnőtt ember szabadakaratú döntésének a gyümölcse és pecsétje volt, s azt a tudatot is tartalmazta: holnap már akár vihetnek is a börtönbe a zsidó hatóságok, vagy a rómaiak. Mindez lelkileg és gyakorlatilag önátadás volt a Szentháromság Istennek. Az élet teljes rábízását imádkozták el a vértanúságra kész Jézus-szeretettel a keresztségi hitvallás kimondásakor a húsvéti ünnepi hajnalokon. Szent Polikárp püspök 156-ban máglyahalált halt a rómaiak és a felbujtott csőcselék kezei által Szmirnában. Az ő vértanúaktája közöl egy felajánló – magasztaló imádságot, amelynek legfontosabb sorai: „...*áldalak Téged, mert erre a napra és órára arra méltattál, hogy részt kapjak tanúid sorában..., köztük fogadtassak el én is ma kedves és kövér áldozatul, ahogy előkészítetted és előre jelezted, Te meghazudtolhatatlan és igaz Isten...*”³ Erről az imáról azt írja a nagy patrisztikus, Henri Daniel-Rops, hogy az ilyen magasztalások napi imának számítottak a korabeli keresztények ajkán.⁴

Esterházy János édesanyjának imakönyvéből való a bejegyzés: „*A hét minden napját felajánlotta valakiért, vasárnap jótevőiért és ellenségeiért egyformán imádkozott.*”⁵ Tekinthejtük ezt a kis szöveget az első felajánlásai dokumentumának abból az életszakaszból, ami még nem a börtönszenvedés, s a következőt pedig az utolsónak, a börtönből, János saját feljegyzéséből: „*Ó édes Jézusom! Szívesen magamra veszem keresztemet. Megadással akarom elszenvedni*

³ *Szent Polikarposz vértanúsága*, ford. Vanyó László, in: *Vértanúakták és szenvedéstörténetek, Ókeresztény írók* 7., SZIT., Bp., 1984, 51.

⁴ Henri Daniel-Rops, *Az apostolok és vértanúk egyháza I.*, Ecclesia, Bp., 1989, 239.

⁵ In: *Kegyelem életfogytig, Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján*, Összeállította, szerkesztette: Molnár Imre, Bp., 2008, 152.

a halált is, minden gyötrelmével együtt. Egyesítem halálomat a Tieddel, és én felajánlom azt Neked. Te, irántam való szeretetből haltál meg, én i irántad való szeretetből akarom halálomat elfogadni. Add meg hozzá kegyelmedet.”⁶

2. A második jellemzője a vértanúság felé vezető életútnak, hogy az önátadás nyomán, az illetőben a **Jézus – tanítványság bontakozik ki**.

A hiteles, valódi tanítványság jellemzői: a személyes Isten-szeretet, nyomában a határokat nem ismerő emberszeretet, az eukharisztia – központúság, valamint a kereszthordozás, valamint az áldozat és engesztelés tudatos vállalása.

2.1. *A tanítvány szereti Jézust.* A végső, a halállal való tanúskodás előtt már jóval előbb, szinte természetesen jelenik meg az evangéliumi cselekvés – és életmód, vagyis a **személyes, bensőséges**, sőt egyre fokozódó **Isten – szeretet**. Minél mélyebb az istenszeretet a tanítványban, annál nagyobb a bátorsága az emberek hősiességéhez is. Esterházy János Jézus iránti személyes szeretete gyakran jelenik meg a börtönből írt soraiban: „*Jézusom! Szívemből sajnálom, hogy valaha is megbántottalak. Ne engedd, hogy újra vétkezzen ellened, s add, hogy nap mint nap jobban szerethesselek Téged!*”⁷ : „*Jézusom haláloed érdemeiért add meg nekem a kegyelmet, hogy irántad való szeretetből múlhassak ki én is e világból. A Te kezeidbe ajánlom szegény bűnös lelkemet...*”

Esterházy János gróf keresztény politikus volt. Nem olyan értelemben, hogy politizált, és közben mellesleg keresztény ember volt, hanem úgy, hogy keresztényként politizált. A politikát, vezető pozícióit használta fel arra élete során, hogy kereszténységéből szorosán következő elveit, az evangéliumi szempontokat valósítsa meg a közéleti területeken, azok számára, akiket politikusként képviselhetett. A keresztény alapokon nyugvó nemzeti és családi életeszmenyt, az erkölcsi értékek szerinti életet tartotta földi célnak, a szabadság és a békesség biztosítéka mögött. Gyakorlatilag ezek bátor és következetes képviselőjének a totális diktatúrától történő elutasítása okozta az ő elítélését és halálát. Beszédeiben újra és újra a keresztény értékrend érdekében lépett fel: „*...a nacionalizmus rombolóvá is válhat, ha nem fogadja el az egyetemes humanitás és a keresztény gondolatvilág korlátozásait*” – mondta egyik 1939. évi szónoklata során. Feladatának tartotta a közép-európai népek békés együttélése kialakítását, s ezt a jézusi hit jegyében képzelte el. Jézusi szívvel túllátott minden korabeli nemzeti-politikai elfogultságon, előítéleten, vagy bosszúvágyon. Ezt mutatja be többek között az egyik 1940. május 7-i parlamenti beszéde, melyben az ő képviselői tevékenységének szlovák rágalmaira reagált: „*Igenis, járok Pestre. Akkor járok, amikor úgy érzem, hogy valami bajon segíteni kell. Elárulom,... hogy pesti utazásaim alkalmával igenis a nem igazolt szlovák vasutasok érdekében és hasonló ügyekben járok, és ha akadna valaki, aki*

⁶ *Kegyelem életfogytig*, szerk. Molnár Imre, METEM, Bp., 2011, 150.

⁷ Uo.

szavaimat kétségbe meri vonni, írásbeli bizonyítékokat fogok mutatni arról, hogy intervencióim folytán hány szlovák állami tisztviselő nyerte vissza kenyérét.” „Tettem ezt... a szlovákok iránt érzett teljesen spontán, őszinte barátságból és igazságérzetből...”⁸

1940. során többször felszólalt az internáló táborok ellen, külön a katolikus papok deportálása ellen. Másik jellemző tény, mely evangéliumi alapállásának megdöbbentő politikai megvalósítása volt, hogy az 1942. évi pozsonyi szlovák parlamenti ülésen ő volt az egyetlen, aki nem szavazta meg a zsidótörvényt. Részlet e beszédéből: „... azért nem szavazok a javaslat mellett, hanem ellene, mert mint magyar és keresztény, és mint katolikus a javaslatot istentelenek és embertelennek tartom.” „Esterházy számára a legnagyobb kockázatot épp az üldözött zsidók következetes védelme jelentette.” – így foglalja össze ezt a korszakot Molnár Imre.⁹ Ettől kezdve tekinti őt az akkori hatalom az ellenségének; 1944-ben a nyilasok le is tartóztatják, de rövid idő után szabadon engedik. 1943 decemberében, év végi szózatában a megbocsátás és szeretet eszközét ajánlotta a felvidéki magyar családoknak, azzal, hogy: „... egyedüli építeni képes erő a szeretet. Mi pedig igenis építeni akarunk egy jobb, boldogabb jövőt. Ezt pedig csak a szeretet alkotó erejével tehetjük...” 1942 – től kezdve százával segíti, menekíti meg az üldözött zsidókat és más nemzetiségek tagjait.

Ezt a tanítványi életutat Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát ezekkel a szavakkal jellemezte 2007. decemberében írt könyvajánló soraival: „...az emberség és életszentség olyan fokára jutott el, hogy számára már nem létezik 'sem zsidó, sem pogány, sem görög' (vö. Gal 3,28), mert az ő szemében mindannyian egyformán kiszolgáltatottak és rászorultak voltak, akiknek szenvedését ő, krisztusi szeretetet sugárzó jelenlétével igyekezett könnyíteni”.

Az Ad Gentes kezdetű, a II. Vatikáni Zsinaton született dokumentum szerint: „Krisztus Lelkének indítására az Egyháznak is ugyanazon az úton kell járnia, amelyen ő járt, tudniillik a szegénység, az engedelmesség, a szolgálat és a halálig tartó önfeláldozás útján, melyből föltámadása által győztesként tért vissza.” (AG 5.) A Krisztus – tanítványság az áldozati szenvedésben és a halálban válik teljessé.

Az ókeresztény Egyház híres vértanúja, Antiochiai Szent Ignác püspök 110 – ben ezeket írta fogságából a római testvéreknek, midőn a római katonák a vértanúsága felé hurcolták, ő pedig már tudta, vár reá a vadállatok általi kivégzés: „Most kezdek tanítvány lenni.”¹⁰ „Akkor leszek igazán Jézus Krisztus tanítványa, amikor testemet sem látja majd a világ. Kérleljétek Krisztust értem, hogy áldozatnak találtsam Isten előtt...”¹¹ Ez a fiatalon elhurcolt püspök

⁸ Molnár Imre, *Esterházy János élete és mártírhalála*, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó, Bp., 2013. 177-178.

⁹ I.m. 257.

¹⁰ ad Rom V, 3., *Antiochiai Szent Ignác hét levele*, ford. Vanyó László, in: Apostoli atyák, Ókeresztény írók 3., SZIT, Bp., 1980, 163 – 192.

¹¹ ad Rom IV, 2

személyes Jézus – szeretetében így kiált fel: *„Mindent elviselek, hogy vele együtt szenvedjek...”*¹² *„Az én vágyam a megfeszített! Nincs bennem tűz, mely a földi dolgokat szeretné...”*

2. 2. Boldogemlékű Esterházy János megalkuvások nélküli, a személyes Jézus – hitéből táplálkozó, rendkívül bátor közszereplése mögött a rendszeres szentségi élet állott, az Oltáriszentség kiemelkedő szerepével. **A szentségi Jézus szeretetében** is párhuzamot láthatunk a nagy szentekkel, például Antiochiai Szent Ignác vértanúval. Az utóbbi írja: *„Nem lelem örömet a romlandó táplálékban, sem ezen élet gyönyörűségeiben. Isten kenyerét akarom, mely Jézus Krisztus teste, azt az italt kívánom, mely az ő vére, ami a romolhatatlan szeretet!”*¹³

A felvidék hős pátrónusának az áldozati életében **speciális szerepe van az Oltáriszentségnek**. Döbbenetesen különleges az a hátrány, amivel a kommunizmus börtönében egy szentáldozásra áhítózó rabnak hiánnyal küzdenie kell.

Esterházy Mária, aki öt oly nagy hűséggel látogatta s kísérte, írja a következőt arról a szakasról, amikor nem volt még titkos börtönmise sem a közelében: *„Ott Oroszországban betartotta az első pénteket, lelki szentáldozást végzett – máskor is, de elsőpénteken mindig.”*¹⁴

Később, a lipótvári börtönben *„a fogvatartott papok titokban misét celebráltak a bebörtönzötteknek”*... Ekkoriban *„Esterházyt magánzárkára ítélték, mivel 'a parancs ellenére más cellákban tartózkodott'.”*¹⁵ Rabtársai elmondták, hogy azért tartózkodott „más cellában”, mert nem hagyta ki ezeket a veszélyes, de oly fontos alkalmakat, a szentmisén részvételt és a szentáldozást. „Lénár Károly, akit lukaményei plébánosként tartóztattak le, a börtönben Esterházy János gróffal is találkozott. Ezzel kapcsolatban... személyes élményét is elmesélte: *'Lipótváron a börtön kórházában találkoztam vele. Ott is példát adott a többieknek. Titokban miséztünk a börtön vaságyán, a rozsdás kanál volt a kehely. A jobb érzésű örök csempészték be a bort, és a legmegbízhatóbb civil rabtársaink – élén Esterházy gróffal – hordták szét az Oltáriszentséget a többi fogolynak.'* Mária egyik levelében számol be arról, hogy a börtön beszélőn János elmondta neki: *'Az ünnepekre és az új évre részesült a morzsákból, sőt jelen volt az elkészítésüknél is (vagyis ministrált a titokban végzett szentmisén – MI), és számára semmi egyébnek nincs jelentősége'...* a titokban konszekrált kenyeret a súlyos beteg Esterházy-nak adták át megőrzésre. *Ő, ha a zárkában, a rabok szájából durva szavakat hallott, akkor lehetőség szerint inkább kiment a cellából, és a folyosón tartózkodott, hogy ne kelljen a szent kenyérrel a trágárul beszélő rabok társaságában lennie. Esterházy örömmel és megilletődötten végezte feladatát, s*

¹² ad Smirn IV, 2

¹³ ad Rom VII, 2-3

¹⁴ Részlet Esterházy –Mycielska Mária naplójából.

¹⁵ Molnár Imre, *Esterházy János hősies hitvallása*, kézirat,14.

olyan volt, mint **egy köztünk járó szentségtartó** – mesélte e sorok írójának még életében Lénár Károly...¹⁶

2. 3. Az önfelajánláshoz szükséges a tanítványi út hűsége, ehhez pedig **a kereszt szabad, tudatos felvállalása, méghozzá újra és újra.** „*Atyám, ha akarod, kerüljön el ez a kehely! De ne az én akaratom teljesüljön, hanem a tied!*” (Lk 21, 42) A dogmatika egyik tömör megállapítása a megváltás módszeréről: „*Az atyától kapott feladat betöltésében Jézus szabadon kiszolgáltatta magát a kereszthalálynak, létezése céljának.*”¹⁷

Szent Ágota ókeresztény vértanú a római bíróság előtt így beszélt: „*Én tényleg szolgálja is vagyok Krisztusnak, aki nekem drágább minden dicsőségnél, szabadságnál, előkelőségnél... Nem lehet ugyanis másképpen szabad az ember, csak ha először szolgálja lett Krisztusnak.*”¹⁸ Esterházy János írta a börtönben: „*Szeretlek édes Jézusom! Jobban, mint önmagamat. Tégy velem úgy, amint neked tetszik. Szívesen fogadok el tőled mindent, bármit bocsátasz is rám...*”¹⁹

Az Atya akarata a szenvedés áldozata és cseréje általi megmentés. Jézus Krisztus megfeddi Péter apostolt, amikor az a Jeruzsálemben vezető úton visszatartaná az ott bekövetkező megjövendőlt szenvedésektől: „*Távozz tőlem sátán! Botránkoztatsz, mert nem arra van gondod, amit az Isten akar, hanem arra, amit az emberek akarnak.*” (Mt 16, 23) Antiochiai Szent Ignác azt kéri a római egyház tagjaitól, hogy ne próbálják őt kimenteni összeköttetések révén, mert már elfogadta szenvedését és halálát: „*Számomra többről nem gondoskodhattok, minthogy feláldoztassam Istennek, mert az áldozati oltár (ti. a vadállatok – G.P.) már készen van...*”²⁰

János ezt imádkozza a börtönben: „*Szeretetre legméltóbb Jézusom! Szívesen magamra vállalom minden szenvedést, melyet részemre itt a földön kijelöltél. A kereszthordozással szerzett érdemeidre kérlek, add meg nekem azt a kegyelmet, hogy szenvedéseimet hozzád hasonlóan én is megadással viselhessem!*”²¹

2. 4. Mindnyájunkat megelőzve és a győzelmet előkészítendő az Úr Jézus a földön megküzd az ördög kísértéseivel a pusztában. A Római Birodalomban elfogott kereszténynek döntési lehetősége volt, akkor engedték szabadon, ha döntött: bemutatja a pogány áldozatot a császár képe előtt. Erre a döntésre kínzásokkal próbálták rávenni őket. Ezt a nyomást **kísértésnek** nevezték. A tanítványnak újra és újra döntenie kell Jézus Krisztus és igazságai képviselője mellett.

¹⁶ I.m. 15.

¹⁷ Denzinger – Hünermann 4615

¹⁸ *Szent Ágota nagyvértanúnő vértanúsága*, 3., Ford. Orosz László, in: *Vértanúakták és szenvedéstörténetek* (Ókeresztény írók 7., szerk. Vanyó L.), SZIT, Bp., 1984, 134.

¹⁹ *Kegyelem életfogytig*, i.m. 148.

²⁰ *Antiochiai Szent Ignác levele a rómaiakhoz*, II, 2. Fordította Vanyó László, in: *Apostoli atyák* (Ókeresztény írók 3., szerk. Vanyó L.) SZIT, Bp., 1980, 178.

²¹ *Kegyelem életfogytig*, i.m. 148.

Molnár Imre írja: Eszterháznak is, „... mint Krisztusnak, szembe kellett nézni a könnyebb élethelyzet, a 'szélesebb út' csábító kísértésével. Hisz több alkalommal is elmenekülhetett volna, mégsem tette ezt meg, itt maradt, és önként ment szenvedéssel teli sorsa elébe... A hivatása útjáról eltéríteni akaró első csábító ajánlatot akkor kapta, amikor 1938-ban, a dél-szlovákiai magyarlakta területek anyaországához való visszacsatolása idején budapesti parlamenti képviselői helyet kínált fel számára a magyar kormány. Ő azonban, a fényes karriert biztosító magyarországi politikai pálya helyett Szlovákiában maradt, s a maréknyi magyarság érdekeinek védelmezése érdekében inkább a gyötrelmes, sokszor reménytelennek tűnő politikai küzdelmet választotta.”²² Még elfogatása előtt, a felvidéki magyarokhoz szóló utolsó üzenetében ezt mondta: „Ezen a földön születtem, szívem-lelkem gyökere annyira ezen a földön él, hogy itt maradok köztetek, és veletek fogom átélni a rossz napokat is... Egyet kérek tőletek: Szívünk-lelkünk nagy kincsét, nemzeti öntudatunkat és Krisztusba vetett hitünket ne tévesszük szem elől egy pillanatra sem.”²³ A szovjet rabságból történt visszaszállítása után 1949-ben a pozsonyi kórházba kerül. Ekkor rokonok, ismerősök felajánlják neki a szöktetés jól kidolgozott tervét, de ő elutasítja ezt: „... nem vétett senki ellen, ide tartozik, nincs mi elől szöknie”. Mária húga, aki rendszeresen látogatja, ekkor ezt írja édesanyjukhoz írt levelében: „Megértettem... Teljes mértékben Istenre koncentrált, 100% - ra férfi és 100% - ra hívő katolikus. (...) Nagyon le van gyöngülve, de a betegség nem tudja megtörni reménykedő magatartását: Minden úgy van jól, ahogy van. Ha ez Isten akarata, akkor jónak kell lennie.”²⁴ A tanítvány következetes maradt: a veszély mellett, s egben a hűség mellett döntött.

3. A vértanúság harmadik jellemző fontos eleme az **igazságtalan ítélet az ártatlan fölött, s mögötte az ok nélküli gyűlölet**. Jézus pere óta koholt vádak, koncepciók perek mindenkor, mindenütt jelzik a tanítvány hitelességét. „Miattam királyok és helytartók elé hurcolnak, hogy tegyetek előttük és a pogányok előtt tanúságot... Nem nagyobb a tanítvány mesterénél, sem a szolga uránál.” (Mt 10, 18. 24) „Ha gyűlöl benneteket a világ, gondoljatok arra, hogy engem előbb gyűlölt, mint titeket... Mert teljesednie kell a törvényükben olvasható jövendölésnek: Ok nélkül gyűlöltek.” (Jn 15, 18. 25)

A rómaiak által végrehajtott első borzalmas üldözés 64-ben Nero által történt, aki Róma város felgyújtásának vádját a keresztényekre hárította, a bűnbakot követelő csócseléknek is kedvezve. „Ami a 64. évi keresztényüldözés tényleges motívumait illeti, ezeket nehéz lenne pontosan megmondani. Tacitus ugyancsak homályos kifejezésekkel utal rájuk: gyalázatoságokkal vádolták ezeket

²² Molnár Imre, *Eszterházy János hősiessége hitvallása*, kézirat, 2.

²³ *Eszterházy János utolsó üzenete a felvidéki magyaroknak*, in: *Kegyelem életfogytig, Eszterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Eszterházy Mária feljegyzései alapján*, Összeállította, szerkesztette Molnár Imre, Bp., 2008, 148.

²⁴ Molnár Imre, *Eszterházy János élete és mártírhalála*, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó, Bp., 2013, 353.

a mindenféle bűnökkel terhelt visszataszító embereket, abban a meggyőződésben, hogy az emberi nem ellenségei.” – írja a problémát bogozva a történész Daniel – Rops.²⁵ Vanyó László patológus leszögezi: *„Ez a keresztényüldözés indította el azt a gyakorlatot a római birodalomban, mely szerint a keresztény név elegendő ok bárki perbefogásához és elítéléséhez.”*²⁶

Fábry Zoltán a felvidéki kortárs, harcos, író, 1947. október 5-én ezt írta le a Magyar Nemzetben Esterházy halálos ítéletéről értesülve: *„Megrendülten, tehetetlenül és szívütötten állunk az ítélet előtt. Az igazság újra csatát veszett... Halálos ítélet: mentő körülmény nélküli végkonklúzió. Kötélhalál: aljas indokból elkövetett tett megbélyegzése. És a tempó és a gyorsaság, amivel az ítéletet keresztülhajszták, egyetlen tárgyalás subája alatt. A nyílt fórumon, a világ színe előtt micsoda bátorság, mekkora arcátlanság így hazudni...”*

4. Itt említhetjük az oktalan gyűlölet **sátáni mivoltát**. Nem kell hívó szemmel figyelni, hogy látható legyen: a totális diktatúrák nem csupán az egyéni szabadság, vagy az erkölcsi értékek eltiprói, hanem a krisztusi hit ellenségei. Szent János evangéliumában Jézus szól az őt kivégző népvezetőkről, akiknek *„az ördög az atyjuk”* (Jn 8, 44), de tanít az evilág sötétségéről is, amely szemben áll Isten országával, s hogy *„az egész világ a gonosz hatalmában van”* (1Jn 5, 19), amelyet Szent János levele fejteget. *„...minden lélek, amely nem vallja meg Jézust, nem Istentől való, hanem az antikrisztusé, akiről hallottátok, hogy eljön, és már most a világban is van”.* (1Jn 4, 3)

Szent Cyprianus, karthagói püspök 258-ban lett Krisztus vértanúja. Nem volt ő az egyedüli, aki saját korszakát már az *„Antikrisztus félelmetes kora kezdetének”* nevezte.²⁷ Az „igazságból való” oktalan gyűlölete megtalálható a mindenkori, felbujtott csőcselékben is, nem csak a diktatúrák vezetőinél. (Ez a csőcselék kente össze vandál módon piros festékkel Lantos Györgyi Esterházyt ábrázoló mellszobrát Kassán nemrégiben.)

Cyprianus püspök szellemi elődje, az egy emberöltővel előtte szintén Karthágóban tanító Tertullianus így kiáltott fel: *„Ha a Tiberis a városfalakig emelkedik, ha a Nílus nem árasztja el a szántóföldeket, ha az ég felhői elapadnak, ha megrendül a föld, ha éhínség, háború és járvány tör ki, rögtön halljuk az üvöltést: oroszánok elé a keresztényeket! Halál a keresztényekre!”*²⁸

Az ókeresztény vértanúk történeteit megörökítő vértanúakták és szenvedéstörténetek teológiájának fontos része az, hogy a vértanú, aki Krisztus katonájaként (*militans Christi*) küzd, voltaképpen, elsősorban a sátánnal harcolja meg a hit harcát, s miközben elveszíti életét, éppen akkor győz a sátán felett, aki a hittagadás esetére ígéri a kereszténynek a további földi életet. A hűséges tanú azonban tudja, hogy ha bemutatja a pogány áldozatot, akkor a

²⁵ Daniel – Rops, Henri, *Az apostolok és vértanúk egyháza I.*, Ecclesia, Bp., 1989, 163.

²⁶ Vanyó László, *Az ókeresztény egyház és irodalma*, SZIT, Bp., 1980, 49.

²⁷ Cyprianus, i.m. 161.

²⁸ Daniel – Rops, i.m. 179.

legnagyobb bűnök egyikének halálos következményét választja, ezért ezt a kísértést megtagadva inkább meghal, s így halálában legyőzi a gonoszt, miközben Mesterétől az örök és boldog életet nyeri el, amit a sátán nem csak hogy nem tud adni, hanem éppen az a célja, hogy az ember ezt az örökéletet elveszítse. *„Aki pedig elveszíti értem életét, megmenti azt.”* (Mk 8,35b; Mt 10,39b; Lk 9,24b)

Tertullianus ezt az igazságot fekteti papírra: *„Ha, mivel a gonoszság nem Istentől, hanem a Sátántól való, az üldözés pedig a gonoszságból ered – mert mi lehet bűnösebb dolog, mint az igaz Isten előjáróinak üldözése, a minden igazság követőivel pedig úgy bánni, mint a legelvetemültebb emberekkel? – Akkor úgy tűnik, az üldözés a Sátántól ered, aki a gonoszság szerzője, a gonoszságból származik azután az üldözés, tudnunk kell, mennyire nem mutatható ki az üldözés a Sátán gonoszsága nélkül, sem a hit próbája az üldözés nélkül, a hit szükséges próbatétele miatt...”*²⁹

Feljegyzés tanúskodik arról, hogy János vértanúnk a börtönben Szent Cyprianus írását olvasgatta: *„Fortunatushoz, intés a vértanúságra”*. Könyvecskéjének elején a 3. század nagy püspöke ezt írja: *„A régi ellenféllel, az ősi ellenséggel állunk harcban. Hatezer esztendeje küzd a Sátán az ember ellen... Ha készületlenül, képzetlenül, hanyagul találja Krisztus katonáját, nem egész szívvel őrködve, megkörményezi a tudatlant, elbuktatja a vigyázatlant, becsapja a tapasztalatlant. Aki azonban ügyel az Úr parancsaira, erősen ragaszkodik Krisztushoz, ellenáll a Sátánnak, az szükségképpen le is győzi, mert győzhetetlen az a Krisztus, akit megvallott.”*³⁰

Esterházyt is személyesen támadja mind a két korabeli antikrisztus, a náciizmus és a kommunizmus: nincs különbség köztük a lényegét tekintve. Erről szolt a 2009. márciusában mondott beszédében leánya, Malfatti – Esterházy Alice, amikor apja posztumusz kitüntetését, a Polonia Restituta kitüntetését átvette: *„Borisz Paszternak a náciizmust és a kommunizmust, mint két iker-szüllöttet, már az 1930-as években 'a materialista éj jobb és balszárnyának' nevezte. Ez a két ideológia a gyűlölet minden eszközét bevetve törekedett az általa megnevezett ellenség megsemmisítésére... Esterházyról emlékezve szót kell ejtenünk osztályáról is, hisz a lengyel és a magyar nemzet nagyjai között számtalan olyan arisztokratát találunk, aki önfeláldozó önzetlenséggel fáradoztak országaik felemelésén... Esterházy is tudatosan vállalta a kommunista börtönökben vállalára rakott keresztet, s ebben a sorsvállalásban példaképe volt az 1848 – as szabadságharcban résztvevő, s ezért Haynau parancsára kivégzett dédapja, Jeszenák János, éppúgy, mint a Monarchia lebergi és olmützi börtönében nyolc évet raboskodó lengyel nagyapja, Stanislaw Tarnowski.”*³¹

²⁹ Tertullianus, *A menekülésről az üldözés idején*, ford. Városi István, in.: Ókeresztény írók 12., SZIT, Bp., 364.

³⁰ Szent Cyprianus, *Fortunatushoz, intés a vértanúságra*, ford. Vanyó László, in.: Ókeresztény írók 15., SZIT., Bp. 1999.164.

³¹ Molnár Imre, *Esterházy János élete és mártírhalála*, 434 – 435.

A gonosz szellemi hatalom teológiai ténye nem eredményezi az emberi felelősség alól felmentéseket. De a gonoszság titkának, a szenvedés nagy titkának megértését segíti az összetett valóságban.

5. Esterházy János gróf, mint a legtöbb vértanú, már az elfogatása előtti életében, s minden tevékenységével döntött Jézus Krisztus, valamint az őreá és Egyházának tanításaira épülő értékek képviselője mellett. És ezen döntései életreszóló, halálíg tartó hűséggel valósultak meg tetteiben. Az elfogatását követően azonban egyre mélyül és radikalizálódik benne egy szűkebb és legfontosabb életmotívum: **Jézus szeretetét viszonzva, Jézussal együtt szenvedni másokért.**

A keresztény vértanú ötödik jellemzője tehát az, hogy Jézus és tanítványa **hisz az áldozatában és tudatosan ajánlja fel engesztelő imádság gyanánt szenvedéseit és halálát másokért.** A szenvedő szolga éneke Deuteriozajásnál a messiási mártírium és minden hozzá tartozó felajánlás próféciaja: „*Igen, a mi bűneinkért szúrták át, a mi gonoszságainkért törték össze; a mi békességünkért érte utol a büntetés, az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást... Szünetével sokakat megigazultakká tesz szolgám, mivel gonoszságait magára vállalta. Ezért osztályrésziül sokakat adok neki, és a hatalmasok lesznek zsákmányai.*” (Iz 53, 5 – 6. 11 – 12) Az utolsó vacsorán halljuk először: „...mert ez az én vérem, a szövetségé, amelyet sokakért kiontok a bűnök bocsánatára” (Mt 26, 28).

„Örömmel szenvedek értetek, és testemben kiegészítem, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, testének, az Egyháznak javára” – mondja a Kolosszei levél (1, 24). Ezután kb. 40 évvel Antiochia vértanúságra szánt püspöke írta az efezusi híveknek: „*Áldozatotok vagyok és értetek áldozom magam, efezusiak, a mindörökké hírnévvel hirdett egyházért*”.³²

János „végrendeletének” szavai megismétlik azt, amit már korábban, tudatosan megélt és hangoztatott is: „*Tudom, hogy emberileg szólva nincs remény a szabadulásomra. Ezt elfogadva, mint keresztet, felajánlom a jó Istennek könyörgésként a legszűkebb családjáért és a szélesebb (a felvidéki magyarságért), meg a legszélesebb családjunk (a magyar nemzet) boldogabb jövőjéért.*”³³ 1954 – ben ezt írta a börtönből a családjának: „*Próbálok mindent türelmesen elviselni, és szívesen viselnék el még nehezebb sorsot is, csak hogy nektek könnyebb legyen.*” Szintén a börtönben írja: „*Jézusom halálod érdemeiért add meg nekem a kegyelmet, hogy irántad való szeretetből múlhassak ki én is e világból. A Te kezeidbe ajánlom szegény bűnös lelkemet...*”

6. Ide tartozik még egy mozzanat: **Mindig vannak, akik felismerik a szentet.** „*Jézus akkor hangosan felkiáltott: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet. E*

³² *Antiochiai Szent Ignác levele az efezusiakhoz* VIII, 1, Fordította Vanyó László, in: Apostoli atyák (Ókeresztény írók 3., szerk. Vanyó L.) SZIT, Bp., 1980, 166.

³³ *Kegyelem életfogytig, Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján, Összeállította, szerkesztette: Molnár Imre, Bp., 2008, 151.*

szavakkal kilehelte lelkét. Amikor a százados a történeteket látta, dicsőítette Istent s azt mondta: *Ez az ember valóban igaz volt.*” (Lk 23, 46 – 47)

Egy keresztény ifjúnak a szenvedéstörténetében találjuk, amikor válaszolt vallatóinak: *„Akik ott álltak, s hallották mindezt, könnyekre fakadtak... - Nevetnetek kellene – mondta ő –, örvendezve kellene kíséretetek a szenvedésre... nem tudjátok, milyen városban fogok lakni, nem tudjátok, milyen bizonyosságom van... Ezeket mondta, s ment a halálba. Tündöklő volt, megtekinteni érdemes, nemcsak annak, aki lelkét magához vette, hanem másoknak is, akik Caesareaban laktak...³⁴*

A trákiai Heraklea püspöke és társainak ókori szenvedéstörténetéből: *„Hasonlóképpen a boldog Hermészt is sugárzó, fényes arccal találták az égetés után. Ekkor valamennyien egy szájjal hálát adtak Istennek, aki a dicsőség koszorúját adta a benne bízóknak.”³⁵*

János húga, Mária, az utolsó mírovi börtönlátogatás után ezt jegyezte fel (1957.03.05): *„A mi kedvesünk lelkileg olyan formában van, hogy erre már nincsenek szavak. Őt szemlélve a lélek abszolút győzelmét látjuk az anyag felett. Ezt nem lehet leírni. Assisi Szent Ferencsel, Szent Terézzel kellene összehasonlítani...”³⁶* Ugyanezt másik leírásban így rögzítette Mária: *„Olyan földöntúli fény volt a szemében, oly fölséges megadás a szavaiban, hogy az leírhatatlan. A lélek diadalát láttam benne az anyag felett, s ez úgy hatott rám, hogy félórás beszélgetés után, amikor elbúcsúztunk, nem sírtam, hanem a Magnificatot voltam kénytelen elmondani.”³⁷*

Halála után az egyik rabtársának a szava: *„Mondom neked, Frantisek, ez az ember a szentség jegyében halt meg.”³⁸* Egy másik pedig így emlékezik: *„Az én szememben János bácsi, ott a szovjet gulágok poklaiban a magyarság szenvedő Krisztusává magasodott. Rabtársai szemében az igazi, hűséges Krisztus-követés példájává magasztosult.”³⁹*

7. A hetedik jellemző, hogy az elítélt Jézus – és a tanítvány: **megbocsát halálában.** Ez egy nem mellékes mozzanat, ugyanis a vértanúság a Jézus-követés teljessége, s ennél fogva a vértanú: szent az Egyház szemében. Az evangéliumi életmód része pedig a megbocsátás az ellenségeknek, az életszentség velejárója, ezért, ha ez hiányozna, nem beszélhetnénk teljességről.

³⁴ *A gyermek Cyrillus szenvedése*, ford. Németh László, in: Vértanúakták és szenvedéstörténetek, Ókeresztény írók 7., SZIT, Bp., 1984. 91.

³⁵ *Szent Fülöp, herakleai püspök szenvedése*, ford. Kiss-Rigó László, in: Vértanúakták és szenvedéstörténetek, Ókeresztény írók 7., SZIT, Bp., 287.

³⁶ *Kegyelem életfogytig*, 106.

³⁷ I.m. 151.

³⁸ F. Miklosko tanúságtételéből, in: *Kegyelem életfogytig, Eszterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján*, Összeállította, szerkesztette: Molnár Imre, Bp., 2008, 152.

³⁹ Hetényi József visszaemlékezése, in: *Kegyelem életfogytig*, 159.

„*Atyám, bocsáss meg nekik, hisz nem tudják, mit cselekszenek.*” – mondja az Úr Jézus a kereszten. (Lk 23, 34) Szent István első vértanú szavairól tudósít az Apostolok Cselekedetei: „*Majd térdre esett, és hangosan felkiáltott: 'Uram, ne ródd fel nekik bűnül!' Ezekkel a szavakkal elszenderült.*” (ApCsel 7, 60) Az említett szmirnai Szent Polikárp püspök megbocsátása jeleként és hogy teljesítse mindenben az evangéliumot (vö. Mt 6,44), megvendégeli házában az elfogására érkezett fegyveres csapatot.⁴⁰

Esterházy Mária írja naplójában: „*Megkérdeztem, nem érez-e gyűlöletet, vagy bosszúvágyat azok iránt, akik ilyen szörnyű szenvedések tömegét zúdították rá? 'No hallo! Miért? Minden úgy van jól, ahogy a jó Isten akarja... Ki vagyok én, hogy a jó Isten akaratát ellenezzem?'*”⁴¹

Mindezek alapján láthatóvá válik az, hogy feltett kérdésünkre igenlő válasz következik: mert Esterházy János a Krisztus akaratának átadott egész életpályájának és szenvedésének kiemelkedő mozzanatai, az ő szenvedésbeli lelkülete, megnyilatkozásai világos párhuzamot mutatnak fel Jézus Krisztus szenvedésével és halálával, valamint Krisztus Urunk kanonizált szent vértanúinak példáival. Nem akarjuk megelőzni a remélt boldoggáavatás eljárás teológiai véleményét, de a fentiek nyomán vélelmezhető, hogy ***Esterházy János vértanú volt.***

„*Isten pedig dicsőségesen győzelemre vitte őket...*”⁴² – így, és hasonló sorokkal zárulnak általában az ókeresztény vértanúság – beszámolók. Mi sem

⁴⁰ *Szent Polikarposz vértanúsága*, ford. Vanyó László, in: Ókeresztény írók 7., SZIT, Bp., 47.

⁴¹ Esterházy – Mycielska Mária naplójából, in: *Kegyelem életfogytig*, 152.

⁴² Ladocsi Gáspár, *Keresztényüldözés a Római Birodalomban*, SZIT, Bp., 2018. 120.

zárhatjuk sötéten szavainkat, hanem a Jelenések könyvének prófétikus képeire gondolva. A Jelenések egyik teológiai mondanivalója: a mindenkori vértanúk hozzájárulnak a Bárány győzelméhez, és örök mennyegzői ünnepéhez. *„Eljött Istenünk üdvössége, ereje és országa, és az Ő Fölkentjének uralma, mert letaszították testvéreink vádlóját, aki éjjel-nappal vádolta őket... De legyőzték a Bárány vérével és tanúságuk szavával, s nem kímélték életüket mindhalálíg. Ezért örüljetekek egek, és ti, akik benne laktok!... Boldogok, akik megmosták ruhájukat a Bárány vérében... Letöröl a szemükről minden könnyet. Nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem fáradság, mert ami volt, elmúlt.”* (Jel 12, 10 – 11. 21,4; 22, 14)

Felhasznált irodalom:

Antiochiai Szent Ignác levele az efezusiakhoz VIII, 1., ford. Vanyó László, in: Apostoli atyák (Ókeresztény írók 3., szerk. Vanyó L.) SZIT, Bp., 1980,

Daniel – Rops, Henri, *Az apostolok és vértanúk egyháza I.*, Ecclesia, Bp., 1989.

Kegyelem életfogytig, Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján, Összeállította, szerkesztette Molnár Imre, Bp., 2008.

Ladocsi Gáspár, *Keresztényüldözés a Római Birodalomban*, SZIT, Bp., 2018.

Molnár Imre, *Esterházy János hősie hitvallása*, Kézirat, é.n.

Molnár Imre, *Esterházy János élete és mártírhalála*, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó, Bp., 2013.

Szent Cyprianus, *Fortunatushoz, intés a vértanúságra*”, ford. Vanyó László, in.: Ókeresztény írók 15., SZIT., Bp. 1999.

Tertullianus művei, in.: Ókeresztény írók 12. Szerk. Vanyó László, SZIT, Bp.,

Vértanúakták és szenvedéstörténetek, Ókeresztény írók 7. Szerk. Vanyó László, SZIT, Bp., 1984.